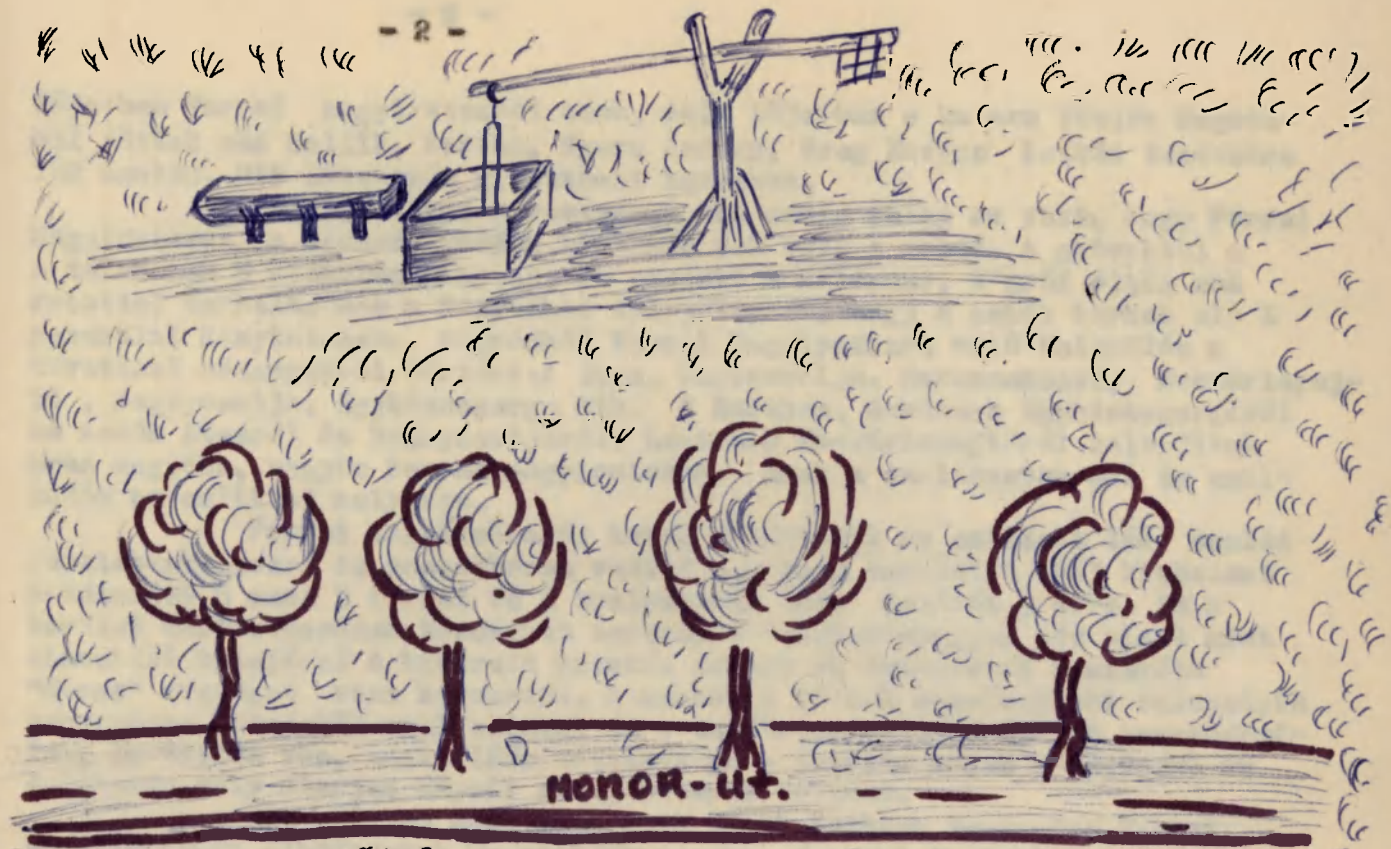

Andó István:

Magyarbánhegyes története

Pusztabánhegyes 1966-évből

Monor ut: a nek Kossuth utca.

Az eredet és Budapestet összekötő utat a nép göbolyhajtó utának is nevezték. Természetesen ebben az időben még nem volt köves. A mai kockakövel kikészített országút 1916 évben készült. Előtte szakadós, a település idején pedig még földes az országút.

1830-ban Ferrai nagyiratosról azok, akik 1830-ban a kalora idején Nagradból jöttek oda Gallik, Bartha, Gyura András, Órag Kovács István tanácsára 162 család, 912 lélekszám új otthonat keresnek.

Am új otthon keresésnek ekkor még főleg az volt, hogy Ferrai Nagyiratosra a Madány grófok birtokán sok volt a rabot. A gróvtól a a telepesek 5 kisholdat kaptak, de emellett a földesúr, a gróf olyan sok robottal terhelt meg a Nagradból települteket, hogy a nehéz terhek elől menekülni kénytelenek. Nagradból Ferrai Nagyiratosra való település a következő községekből történt: Etes, Karancsalja, Karancsokoszi, Mecsárlapujtó, Baglyasalja, Egyházsgerge stb. A Barthák, Gordások Egyházsgergéről és Aadók Etesről és Baglyasaljáról, Leutesok Mecsárlapujtóról települtek Arad magyóba, vagyis Ferrai nagyiratosra. Ezek a családnevek ami is uralkodók és említett helyeken.

Ferrai nagyiratosról tehát átköltöztek és salított 162 család Pusztábanhegyesre és haszabörbe veszik a község területét 1963 kisholdat holdakként 5 szas 5 forint és 5 krajcárért. 1852 éssztől 3 óvra. Es a terület Mezőkevekösháza községhez tartozott Pusztábanhegyes évv alatt mint kincstári tulajdon. A kibérelt pusztán Aradot és Budapestet összekötő "Memor" ereszút vissz keresztül. A suskát a földök megművelését valamelyik szeszades községből kell ellátni és a területen szilárd épület szerszósilong is tiltva van, mégis 1860 tavasszám gm - április május - agindul az építkezés mely alapját képezi az új telepés falunak.

Itt salítom meg, hogy azok közül akiknek tanácsára Ferrai nagyiratosról elköltöztek Pusztábanhegyesre névszerint Gallik Andrásnak egyik iraton saját aláírását elvesztés: Gallik András 1848-49-as szabadságharcban a kitűntette magát és akkor kapta meg a mezzetes címet. És iszerint a faluban több olyan férfit aki részt vett a szabadságharcban, sőt a kaptat kitűntetést is hordta, mint pl. Órag Herczeg, aki a Herczeg -féle szilmesen tulajdonosa volt, vagy az Órag Dani bácsi, aki több mint 90 évet élt és gyermekkorában a templomban mint fújtató volt alkalmazva.

A telepésök a bérletet agyatmleges felelősséggel vették ki. Legtöbbsen 20-20 holdat -lice szilas- bírtak, de volt olyan aki 1-45 kisholdat bérlet mint említettam 1860 tavasszám magiadul az építkezés ólni akaratát bizonyítja ez. A tisztartóság tudomására jut az építkezés azonnal letiltja és a bérletet is felmondja. Ez parasa éles fenyegetés a telepésökkel szemben. A lakosság közül a megválasztott idősebb emberek közül k'ildttség Nagyváradra megy az ottani kincstári igazgatósághoz, de itt is elutasítják őket. Nem találunk támogatóra. Azonban egy magyarosan érző tisztviselő

ant a tisztelet adta a Kihirdetésnek, hogy Bécsbe a Halvtartózatánknak folya-
módjában azonosan is a felajánlott lakások meghagyását azt becolló
közösségbe való átalakulását "Magyarbáshelyen" néven kéri.

A felterjesztett folyamódványra Bécsből lejutott Biechoff nevű
főtitkársági, akiknek megtetszik az új telep a éppen ezért hathatósan tá-
mogatta és pártfogta a kérelmet, mert 1861-ben már elismert önálló
község lett. Lakói mind magyarok- palócok- rom. kat. vallásúak. Közigazgatási-
lag Moszkóvácsához tartozik, mint rom. kat. egyházközség. filiája, fiók-
egyháza.

A község elismerése - önállóítása- utas aprólékosra új telepnek
jónak, akiknek felvételét megismerítjük, miután az ismerik jól korábbi é-
letüket. A bevándorlás olyan nagy méretet ért, hogy az előjárás a közs-
ség és ayugalom érdekében 1863- évben szerkeszt egy érdekes arra vonatkozó
aktáyat. Sajnos az az aktáyat sávége előtt ismeretlen, de lehet gondolni,
hogy a hozott rendelkezés szigorú lehetett, hogy a felvételüket kérést meg-
restalhattak. / Megjegyzem ezt is, hogy nek felfogásában elveszett a II.
világháború előtt és így ezzel az tudok bővebben foglalkozni. /

1866-ban ismét 1831 kihirdet bérletnek szilárd a kicstartól
így már 3794 kiheld a bérlet, amely kereksszámban kifejezve 25030 kh tana
ki. Ebből az utóbbi bérletből rendezték a háshelyeket is.

1873-ban a kicstartól megvették Urkára az 1831 kihirdet,
/ llaa néven / helyeként 150 forintért. A feltételek igen szeszsek voltak.
A kicstartó jószágigazgató assal kőszáshott be a községbe: " Nem jöttem
elkudal az irat és a feltételeket megssabtam, akiknek tessik aláírja, akiknek
nem tessik meg. " Kivánhatok bírói ítéletet is ha kőtekezni akarunk, de
szeszsek ítélet az a bírót aki a kormány érdeke ellen merés ítéletet hozni.

Magyarbáshelyen újtelep 1859-1860-ból, a kicstartó
szeszsek csak 1863-ban ismerte el községnek akkor jár le az eredetileg 3 illet-
ve meghozszabbításal megkőszött bérleti szerződés, amit megújítottak. A
kiheldayi terület évi bérlete 3 forint és 80 kr. Kat az őszszegot egy évi
meghozszabbításokkal fizették.

1881 írtak. A szeszszállás 1873 lakost tősztet fel. Nemcsak
szeszszállásban vas csak gyarapodás 1888-ban ismét földet vásároltak a telepesek
az szeszszállásról, szeszszállásról szeszszállás, az kell az elődők miatt szesz-
szeszszállásnak, azt bőségek lehetnek és vegyünk is rájuk. Az említett 1888-ban
vásárolt föld kerekben 690 hold. E terület Antalffy főle kicstartó pouts.

Antalffy Kristófot mint 10-12 éves gyermek ismeretlen aki
hosszán gyermekaként mindig jó szívet mutatott.

A nép mozgalmának meghozta győzelmét, ismét anyagi gyarapodásról számolhatunk ha az 1890-es években ugyanis a Mály főle / Népi Iskola Máló / kincstári pénztár 700 holdat megvette a község mint erkölcsi tevényt, a községtől pedig 55 bányászati lakos. Így már a község határa 3800 katasztrális holdat tesz ki.

Már már említettük, de bővebben még csak a községek és vezetőségének személyi és egyéb adatai is érdekesek.

Magyarbányhegyes 1761-ig Mezőkövácsháza része volt és 1861-ben már előljárósága is volt. Klauzál bíró Gallik András 1861 óta jegyző és tanító Szabó József, aki a telepesekkel jött Ferrai-Nagyiratóról. 1861-től amikor elváltak a tanítói és a jegyzői állást csak mint jegyző teljesít szolgálatot, sőt szerint Lovrics Pál 1888 augusztusától és még bizonyos ideig tanított is. Lovricsról megjegyezhetjük, hogy előbb szűrszabó volt. Lovrics után Pataki Aurél lett a jegyző, aki már tanult ember volt.

As iskola felekezeti 1860-tól 1868-ig. 1868-tól községek nyilvánították. Amíg imháza nem épült a mai Árpád utca kereszteződésénél Pollák-főle ház beltartójánál volt egy akácfa és ott tartották járó idős emberek az istentiszteletet. Szombatok és vasárnapokon litaniai bucsuker mások. / Mária szeptember 12. /

A mai tanácskasa helyén 1862-ben épült egy iskola, imháza és belül az épületben a községi iroda. Az imháza végeben jegyzői lakást és udvaron tenyészállattartó is építettek. Ugyancsak a telek belső részén épült egy pásztorház, amit a kor ideiglenesen iskolának használtak egészen 1872-ig, amikor felépült a mai Kossuth iskola. Ebben az iskolában már építkezett a parókusok.

1890-1894-ig ismét iskolát építettek / Erzsébet iskola / 1896-ban tehát a milleniumi alkalmával már négy tanteremben 4 tanító tanított. Ha nem tévedek akkor a következő névű tanítók tanítottak: Vágó, Ács, Varga stb. Vágó Pál egyenlőre is tanított.

1862-ben épült imháza, jegyzői lakás stb. helyett is másik kell már.

1894-ben bérrelt az akkori osztrák püspök Desseffy Sándor. Az előljáróság ígéretet tett egy templom építésére. Az akkori jegyző sőt szerint Pataki Aurél és Bartha József bíró bankkölcsön útján nézett. A Magyar Államhitelekkel Budapestben felvesszük 5000 forintot az építendő templom és község házára, költségeire. Ugy a templom, mint a község háza - a mai tanácskasa - építésével H. Szabados József gyulai lakos építész lett megbízva 1895 március 18-án. Költségvetésileg 38780 forint 27 kr. került a kezébe. A költségvetés tégla és homok kivétel nélkül. A homokot és téglát külső a község lakosság biztosítja.

Megkezdődik az építkezés. Az építkezés körül azonban zavarak vannak. Ugyanis egyesek nem a már megantartott helyre ahol ma is áll a templom, hanem a mai liget helyén - sőt - akarták építeni a templomot.

Végre is sok huzza-vona után a belügyminiszter ama helyre való építéshez, ahol ma is áll, leiratában hozzájárult. A millenauker 1896 szeptember 8-án a császári püspök Deeseffy Sándor szentelte fel a templomot, aki maga is lecc forintot adott templomépítés céljaira. Ugyancsak ebben az évben készült el az új községháza, a jelenlegi tanácsaháza. Építési költsége 2264 forint és 44 kr-t tett ki.

Hazánk lecc éve fenállásának emlékére 1896-ban a millenau évében a paplak, a jegyzői lakás előtt hárs-és nyárfák lettek ültetve. A főtéren kívül 15 hárs és 15 nyárfa. Ezek előtt sokat játszottunk. A XX század első évtizedében, amikor már azok a fák terebélyesedtek. Ugyancsak sok kerecsfa volt ültetve a községében és a Moser ut közséti részben.

A templom, községháza átépítésére felvett költségek kevés lett és így újabb lecc forint költséget kellett felvenni. Ma már az 1896. évről beszéltünk illetve hozzájárult, akkor megemlítjük, hogy 1896 év június 8-án Budapesten a millenau díszfelvonuláson a község képviselője is jelen volt, mint baaderista sávasseriát Kovács Pál gazda. Ezt a gazdát én is jól ismertem.

Ebben az évben a lakosok száma 2209 lélek.

A községet körvevő puszták még akkor nincsenek idecsatolva. / Tolbisz, Máry, Vertán / de vasút már van. A vasút 188-ban épült. A lakosság nagyban termeli a dohányt, de ezt kiszerezti a cukerrépa termelés, a lótenyésztés is viszesfejlődik. Mindkét jelenség a vasútépítéssel függ össze. Csakke a fuvarozási lehetőség.

Település

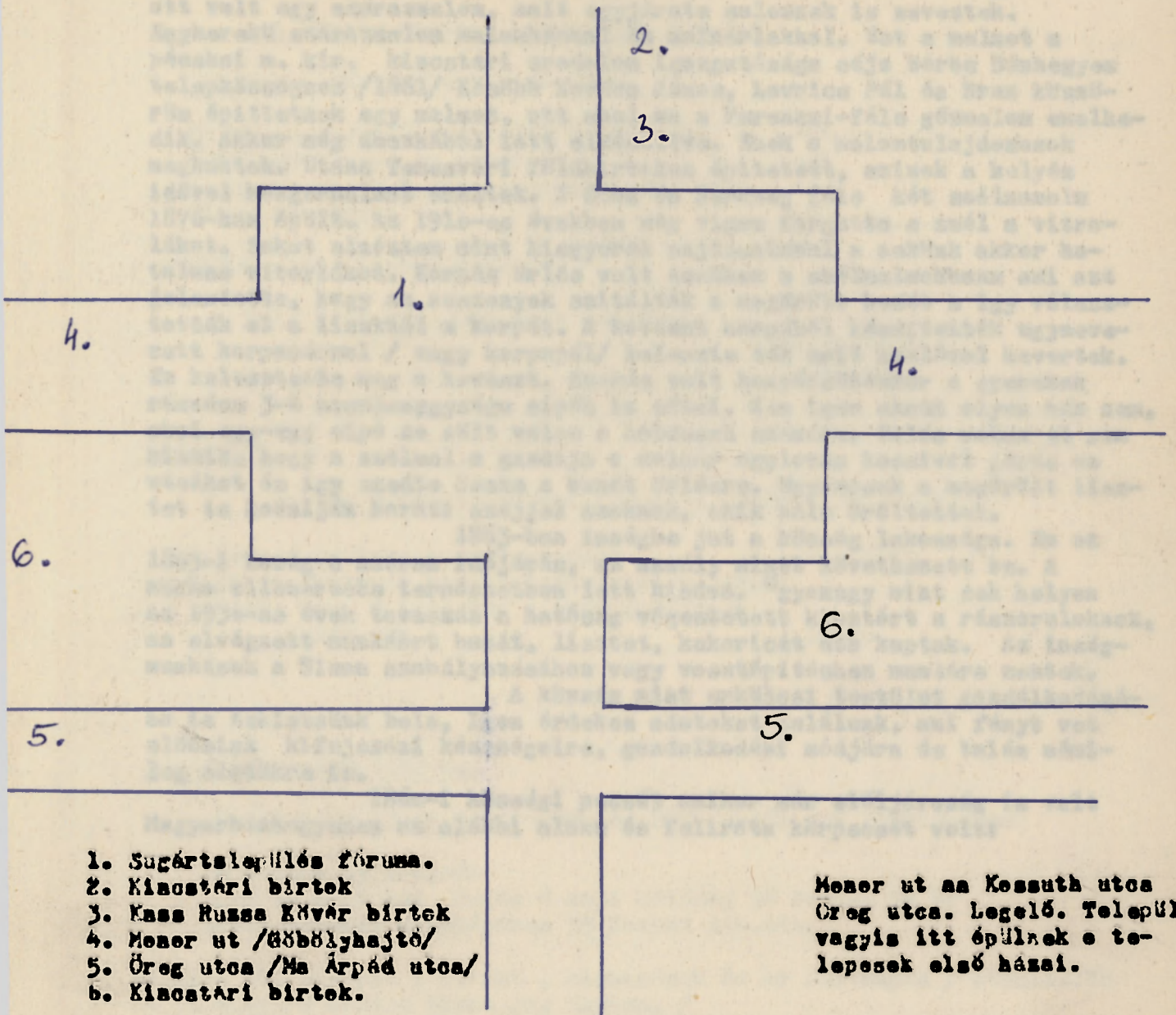
A török kiűzése után a lakatlan területek települési formája sugártelepülés. Ilyen Máshogyon is. Ez azt jelenti, hogy egyenes sugárutak futnak össze a központba. Ezzel szemben pl. a hegyvidék falvai rendszerint patak mellett keletkeznek, települtek a szőrt rendszeresen, azetsőrt a település.

Igen sokan gondolkodtak elődeink, amikor a sugártelepülés mellett döntöttek. Már valószínű, hogy a település formája előírásos volt.

A házak általában vertfalúak voltak. Még ma is sok olyan ház van ahol alap nincs kívül lerakva, mégis jól bírják az idő vízestagárait, de az építkezéskor a későbbiek folyamán lesz az.

1866-ig a legelő- gulya- népnyelven a Farkas-főle tanya körül van. A vasút közelében lévő Farkas- tanya körül van az, arra, amerre a vasút Kovácsaháza felé halad. Persze akkor ott még nem volt épület. Tagosításakor lett ott a legelő kihasítva, kijelölve, ahol ma az állomás van. A legelő kutya körülbelül az állomással szembe lett ásva. 1875-ben került a legelő a mai helyére, amikor is örök-váltás címen megvette a község.

Az alábbi rajz bemutatja, ábrázolja a település kezdetét.

1. Sugártelepülés tere.
2. Kinostári birtok
3. Kass Russa Kővár birtok
4. Menor ut /Göböllyhajtó/
5. Öreg utca /Ma Árpád utca/
6. Kinostári birtok.

Menor ut az Kossuth utca
Öreg utca. Legelő. Település
vagyis itt épülnek a te-
lepesek első háza.

1876-ban már az Öreg utcán két ház sor van, a Menor utca egy és a mai
Alkotmány ahol Sáfraay kötelező mesterek lakott egy sor ház. Tehát összesen
három sor házból áll a település falu.

Ahol ma a református templom emelkedik./Puzsini -féle házhoz/ ott volt egy szárazmalom, amit egyjártú malomnak is neveztek. Egykorokig szárazmalom malomházzal és malomlésszal. Ezt a malmet a péczakai m. kir. kincstári uradalom igazgatómaga adja bérbe Báahogyos telep-községnek /1861/ Később Kovács János, Lovrica Pál és Bras közsé-
ris építették egy malmet, ott ahol ma a Fereacsi-féle gőzmalom emelke-
dik. Akkor még deszkából lett elkészítve. Ezek a malomtulajdonosok
sogbuktak. Utána Tomesvári földbirtokos építetett, azinak a helyén
idővel hengermalmot emeltek. A Sós és Horozeg féle két malommal
1876-ban épült. Az 1910-es években még vígan forgatta a szél a vitre-
lákat. Sokat elcsórtam mint kisgyerek pajtásaimmal a nekünk akkor ha-
telmas viterlákat. Korpán őrlés volt ekkor a szalmalmokban ami azt
jelentette, hogy az asszonyok asztalták a megőrült busát a így válass-
tották el a lisztből a korpát. A kovaszt korpából készítették ugye-
sott korpapárral / vagy korpapál/ kelasztó tők amit konyóval keverték.
Ez kelesztette meg a kovaszt. Szakás volt kenyérsülténkor a gyerekek
részére 3-4 szemleagyságu cipőt is sütöl. Nem igen akadt olyan ház sem,
ahol egy-egy cipő se sült volna a koldusok számára. Talán sokan el sem
hiszik, hogy a szélmalom gazdája a malom egyleves kecsival járta az
utakat és így szedte össze a busát őrlésre. Ugyancsak a megőrült lisz-
tet is kecsiján hordta aszójjal azoknak, akik nála őrlitettek.

1863-ban iségbe jut a község lakossága. Ez az
1863-i iség a száraz időjárás, az assály miatt következett be. A
munka ellenértéke természetben lett kiadva. Ugyanúgy mint sok helyen
az 1930-as évek tavassza a hatóság végeztetett kisntört a rászorulóknak,
az elvégzett munkáért busát, lisztet, kukoricát stb kaptak. Az iség-
munkások a Tissa szabályozásához vagy vasútépítéshez munkára mentek.

A község mint erkölcsi testület gazdálkodásá-
ba is taktatsúak bele. Igen érdekes adatokat találunk, ami fényt vet
alódelak kifejezésai községre, gazdálkodási módjára és talán némil-
leg életükre is.

1860-i községi pecsét amikor már előljárandó is volt
Magyarbáahogyoson az alábbi alakú és felírata körpecsét volt:

Is Feriat 66 Krajár
Sírő és 2000 Pál. Szék 4 napi község 30 Feriat 30 kr
Lovan község Fiaatában 33 Feriat stb.stb.
Napidő pl. bírók 1 Feriat. Kibírások 20 kr Báltoyán / Todalilijik
hu Báltoyán 20000 Kivatalos Vápm.

A község körpecsétje az 1860. évben, a telendülés évében.
Betűk fehérek, a többi fekete.

Korábban a községi bevételek, kiadások között, ilyeneket találtak:

A község részére bevizított esakmls:

Arjegysék M. Báhhegyes részére.

Melomhes egy kiliacstartót csináltom	-20 kr
Templomhes egy pár hevedert	-66
As aagam vasából két gyertyatartót	1-
Tizenkét asogot	-24
	<hr/>
summa	2.10

/ Templom alatt imaház értendő /

Kelt Báhhegyes 862 év 4 november

Varga András
kövacs

Arjegysék

Magyar Báhhegyes Község részére 1863 /Részlet./

1 moszej pálinka esendlogányok	- 16 kr
A község határát becsikó kovacsahási bíráknak	
10 itse bor, 2 itse bor a pénzügyöröknek	
stb stb.	1. 2m

Kiadási tetelek 1862-ben

Január 13-án a bírónak még 1861 évről évi fizetésében

10 forint 56 krajcár
 Sírő és Anatól Pal Budán 4 napi költség 38 forint 56 kr
 Lovas hadnagy fizetésében 33 forint stb.stb.

Hapídiój pl. bírónak 1 forint , kishírónak 20 kr Battenyán / Tudnillik ha Battenyára mentek hivatalos ügyben. /

1 vóka máss az esköléshez 90 krajcár.

Hugetatvány

2 Ft. 8 kr. szával két feriat nyelovan krajcárokról /ausztriai / e.e. az trák ezüst / nelyeket alulírott M. Bánhegyes községtől az 1862. évben szerzett ujencok elszállítására Battonya nezővárosa által kizsolgáltatott egy előfogatért, hogy felvetten legyen, ezennel megismerés.

Kelt Battonyán, 1862.-ik vól jun 18-an

azas 2 Ft 8 kr. e.e.

Olvashatatlan aláírás

Hugetatvány

Kétszáz feriat vagyis 200 Ft a.a. pénzekről, melyeket én alulírott M. Bánhegyes község pénztárából egy évi jegyzői és tanítói fizetésben, hogy felvetten legyen, ezennel megismerés és bizonyítom.

Kelt M. Bánhegyes 862. szept. 29-én

Levrits Pál.

1862. év július 20-ai keltözéssel a kivetkezés íretra bukkantom:

Mutsi Mártontól vasárnap munkáért büntetés 2 feriat.

Varga Ferenc malomgazda átadott 1862. év folyasan a malomból 906 feriat 85 krajcárt. Stb.stb.

Összes bevételök:
Kiadások teszaok:

1973 feriat	31 krajcár
1747 "	39 kr.

Lehuzva marad az
1863 évre

225 feriat ol és fél kr.

Találtem olyan iratot is, melyen az alábbi olvasható:

Magybánhegyes - akkeri nevén Elak Bánhegyes - területéek regáló bérülője jón Magyar-Bánhegyesre italt árulni.

1860-ban oda utasítja a nagyságes császári és királyi kasszár.
tár.

1816 évi 55735 számú pénzügyminiszteri rendelet értelmében bélyegmentes.

H y l l a t k e z e t

Mely arról szól, hogy a vall. és községtanácsügyi miniszter 1200 forintot, mint segélyt engedélyezett a már építés alatt álló iskola részére, mely községet Békéscsaba adóhivatalától már fel is vettek.

Ha ezen épület más célra használtatnák - nem lakásra - vagy megsszánák mint községi iskola, akkor a község az 1200 forintot állássegélyt a községtanácsügyi kormányzatnak visszafizetni tartozik.

Kelt 1872. jún. 20.

Levrits Pál
jegyző

PK.

Bartha József
bíró

Léttari:
Kossuth Béla
főszolgabíró

Gyura András
t. bíró

1916-ban szó van arról, hogy Moszkovácsházaról a pénzügyőri szakaszt áthassák Békéscsaba részére.

A felterjesztésből megtudjuk azt is, hogy járási székhelynek is központibb fekvésű Békéscsaba, a csupán pénzügyi szempontból Békéscsaba járási székhelyé való nyilvánítása.

A sérelmek közül is lássanak legalább egyet.

1875-ben megkötött örökadóveteli szerződés értelmében a telepesek az az év november 1-től tartassanak hársadót terheket viselni.

A kincstár ingyen sem lelkész, sem tanító-jegyzői lakásra ingyen telket nem adott. Ugyancsak sérelmesik, hogy még községháza építésére való telket sem kaptak. Ezeket a telkeket is meg kellett fizetni. Jó volna még azt is tudni, hogy a posta mikor, melyik évben nyílt meg. Erről sincsenek biztos adataim. Az idősebb emberek szerint kb. a település harcadik évében már volt a mai fogalmaknak megfelelő postahelyiség. Valószínű, hogy a postai teendőket az akkori jegyző-tanító látta el.

Hivatalos leirat a hasznabírlat elismeréséről.

Itéletek Üfelsége a király nevében.

Magas kormány.

A pécsi kir. Állami uradalomban tartozó moszkovácsháza pusztán letelepített Magyarbékéscsaba község lakosai 3600 holdat hasznabírlatnak helyenkint - lánc nélkül - 5 forint 80 krajczár évi hasznabírlattal.

1863 év.

Tisztartómag.

1860 - 1960

A falu élete

A feudális maradványai már nem találhatók meg, bár igaz, hogy a kincstári birtokot a Pusztabánhegyest környékesz nemesi, majorsági földeken dolgozó, még bizonyos fokig és ideig teljesítenek földesuri szolgálatot, de ez már 1860 után a múlté lesz. Ezek a terhek már a telepeseket egyáltalán nem érintik. A Malyk- Máló- Ruzsa- Antalffy birtokokat a telepések megvessik, s így a volt kincstári birtok, mely a falu alapját képezi, több mint 500 holdra eseli a falu határát.

Telepes elődeinknek bizonyára jóeső érzés volt, hogy Ferrai-Hagyiratos után saját maguk gazdái, s a jótalan jobbágyokból, szallórekéből - ha kiszórtákban is - de önálló, független erőkkel váltak. Persze volt több család olyan is, mely a jobbóduak földjét, mint aincstelen nap, szánessak, szellőrek művelték. Ez a földművelés-napszamos réteg a gazdák földjét harmadából, vagy negyedéből dolgozta. Ez a harmados vagy negyedes művelés a kérészekre vonatkozik. A kalászesek aratását már más egyeség szerint vállalták az ugyanevezett részes aratók. A kalászesek nyomatatása lóval történik. A géppel való cséplés csak a XIX század utolsó évtizedében kezd elterjedni. Érdekes, hogy a cséplőgépek kaszájait szalmával fűtötték. Főleg aratókhoz sok pálinkát fogyasztottak. Egyesek szerint a nehéz aratási vagy kőművesi munka ezt megkívánta. - A kőműves bizony nehéz munka volt az aratás mellett. Sokszor láttam mint gyerek, hogy milyen erős fizikai munka az utakon lerakott kő heaszunyelő kalapácsokkal való szétzúzása. Ez a munka is megszűnik, miután a szakadár ut helyett a még ma is jókarban lévő kockakövel kirakott országút elkészül.

A jobbágy, szellő elnevezés is elavult miután a telepések nem voltak majorsági- urasági - földek segművelői a feudális korábbi értelmességében. A paraszti munkát végzők rétegesedése így alakul: nagygazda, kisgazda, földművelés-napszamos.

Iparosok, kereskedők, szellemi foglalkozásuk mintegy 5-6 százalékát tették ki az ésszlakosságnek.

Itt említem meg, hogy a település éveiben, de még a XX. század első évtizedében is volt cigánykovács. A falu szélén lakott. Bekat kijártunk hozzá furóért, szegért, na meg a parázsra süttött lankáért amit a cigánykovács felesége készített.

A község középső területét, tehát amit a telepések Pusztabánhegyes sávon a kincstártól vőreltek, majd megvettek nagybirtokok zárták körül: Tolbiss, Vertán, Tomesváry, Mária stb puszták. A földművelés-napszamosok a nagygazdák földjén kívül széken a birtokokon keresték kenyerüket mint részesek, mint segyedesek, vagy egyes tornágyoknál harmadosok. A negyedes, vagy harmados művelést úgy kell érteni, hogy a tulajdonos maga szántotta, vetette be földterületét kapán-

adványokkal, a a megművelés, kapálás stb már a az gyedős terhe volt. A termés harmad vagy negyed részét a tulajdonos volt köteles a munkások hazaszállítani, de ennek fejében sokan -gazdák közül- takarmányfelőléseiket is le kasszálították.

A gazdálkodó telepesek, de később utadaik közül is sokan a falutól tavolabb lévő földjeikre házat, tanát építtettek. Télén és nyáron állandóan itt laktak. Ezek a tanák teljesen behálózta a falu határát. A legelső tanai iskola Mária -féle pusztán volt, majd az állam építette a kor követelményeinek megfelelően iskolát, ugyancsak a Mária féle pusztán közelében Medgyesegyházát és Nagybánahegyest összekötő földes-
st mellett.

A telepesek a Mária-féle pusztán megvétel után - kénytelen Máló határ- szállót is telepítettek még a XX század első évtizedében is sok finom csomagú szőlő termelt itt. Ha arra mentünk sokszor megfigyeztett Kussnya a csóss, aki többször adott le puskájából lövést, hogy elriessze azeket, akik erős idején szerették volna megdöszni a szőlőt. Élénk emlékszem a nagyapám udvarára, ahol kádban préselték ki a szőlő levét s mi ittunk a finom édes mustot.

A házak:

A telepesek házak vertfalúak, alacsony mestergerendával. A mestergerenda és a nyereseti gerendák közé kresen volt hagyva, ahol is különféle apróságokat tartottak. Még az is van sok mestergerendás ház, a nem is olyan alacsony mint ahogy azt a néma mondja. Ezek a mestergerendás házak a település éveiben az utána épültek. Semmi kő vagy téglalap - fundamentum - sincs. Csodálatos, hogy mégis milyen jó állapotban vannak ezek a loo évez házak. / Illyes s mi családunk is. / A tetőzet szerkeszt természetesen fa, a fedése pedig szalma, szar, de főleg cirekaszár. Nagyon ügyesen építették ezeket a tetőket, úgy hogy asszél sem tudta megbontani. Még a XX. század első évtizedében megam is láttam ezeken az elkészítését, bár már ekkor kezdenek a cseréptetes házakra áttérni. Az utcai szobák kicsik, de azok sem kettősek. A szobák egyszerű butorok: Karospad, kamapó- szőlő, talipános láda. Az agyak magasra vetve dúszadó parakkal. Szülés esetén az any függőnyekkel elzárva. A sarokban bubos kemence, kuckóvak, - a gyerekek kedvenc téli helye - kárulívve padkával, ami valyegből készült. Ezen ültek körül a kemencét, mely kellően melegét arasztott. Pütése a kenyérből történt.

As udvarról nyílik az ajtó a nyílt konyhába, ahol még szabad tűzhelyen fűznek cserépfazekakból. A cserépfazek a szűk, az oldalát erős tűzzel, lángokkal mégpedig oldalról. A kemény szabad, de ilyen fasz mellett nem is lehetett más. A kenyér és hua felék sütése a kemencébe történt. Pütőanyag szalma, kukoricaszár, cirekaszár. Tűzöget is készítettek trágyából, de ezt csak nyáron a szabadban használták.

Volt még egy fűtőanyag, ami még ma is használatos: a kőszén. az kőszén. az kukoricaszár gyökere, tuskója, amit az éke ősszén kiferdít a földből, ahol kukoricát termelnek - s tavasszal a kőszént kiverik, amit aztán nagyon gyors fűtőanyagként használnak.

A határban vadállat nagyobb számban csak a szarvas nyul található, tuskók s vidék jellegzetes szárnyasa csak a szarvas. Gyermekkoromban még láttam, de már kipusztult vagy már ritkán látható. A tuskók pulyka nagyságú madár.

Viselőt-Értékelés.

Ma székelydéli bánhegyesi testvér, földművelő, de elődeink a telepesek ruházata olyan volt, mint az az alábbiakban leírom. Ezt csak a székelydélben, hanem még ma is láttam, sőt viselőt is az a ruházatot, amit a férfiak hordtak.

Férfiak.

Mű, ráncos gatyá, - amit ma már csak színházokban látunk - egy - egy népi táncbemutató alkalmával, és bő ing, kímzett ingujjal vagy ha jobban érthető közelítővel.

Az ing és gatyá anyaga házilag szőtt vászon, amit rekkán vagy erős fentek kenderből, de ezt lassan ki-kerül úgy hogy pl. ha IX. század első évtizedében kevés felhőt járt bőgyatyaiban, de az anyaga már annak gyári szőtt. Kötényt is hordtak, ami rendszerint kékszínű volt. Lábakon szegényebbek becskört, medveszék a.n. kordován csizmát is, de fakeszeses áttérnek a csizmaviseletre. / kordován csizma oldalt csatos. /

Téli szőr, suba a felső viselőt, mivel nagyon inkább csak be-takarják magukat őjszakára. A suba általánosabban használt ruhadarab mint a szőr. Fejükön télen süveg - székelynek neveztek - ami baránybőrrel készült mint a suba, de nagyon szalmakalap a divat. Ősszékely a loványok - fakeszesen jártak, ami csupán díszítésként szerepelt.

Nők

A nők ruházata székelypompás. A házilag szőtt fehér alsóruhák mellett sok színes cifra szoknya, pruszlik. A szoknya hosszú, a blúz alsószela frakkos nem kell gondolni a férfi frakkra - közelítő csipkés, elől a nyaktól derékig a férfi színes gombokkal díszítve. / még jó édesanyusnak sok ruháját látni a subán / bár akkor már nem viselte ezeket a ruhadarabokat. Az asszonyok fűtőszója igen színes. A lányok haja pátlikával díszítve, de a 60-as években - 1860 - még pátlikát viseltek.

A XIX. század nyolcvanas éveiben a téli kötényt lassan felváltja a ma gyökér, ami a fiataloknál sok színű, idősebbeknél sötét-színű. Itt most nem a székely nagyközségeire kell gondolni amit a vállukra terítve, s nyakukon megkötve hordtak mint díszkötőt, hanem csak télen vagy hidegben hordtak, de hátul a derekukon nem kötötték meg.

Idősebbek elbeszélése szerint a település éveiben a nők még viseltek piros csizmát, majd később áttérnek a cipőre, amely még akkor magas szárú. A nők ayáron szines, bársonyt, a férfiak bőrből készült papuszt viselnek. Mivel elődeink főleg községekben telepedtek Férrei- Nagyiratosra, majd Magyarbányagyosra, így világos előttük, hogy a viselő mindkét vidékről hozással volt úgy a nők, mint a férfiak ruhakészítésére. A harmadik hatás pedig a Bányagyost környakassó falvak adtak.

Volt olyan időszak is - az 1900-as években - amikor a nők lerakott szoknyát, sálát, fehérbluzát és midert hordtak.

Ebből az időből való a a iderről szóló néma:

Megérett a nagy a fán
Férjhez ment a X lány
Megérett a cseresznye
X Y elvette.

Mondtam neki az vedd el
Mert nem győszöd niderrel
Ha sem győszpa niderrel
Majd meggyőszöm kőtéllel

Ha a kőtél elszakad
A furkosbet megmarad

Termés. foglalkozás

Magyarbányagyos község lakosságának főfoglalkozása a földművelés. A földje jó minőségű humuszos talaj. Legfontosabb terménye a buza, kukorica, arpa, szék. Burgonyát keveset, de dehánt cukorrépat sokat termelnek. A dehánt és cukorrépat a falu határában elterülő földterületek földjein mint részecskék és napzámasok termelnek. A cukorrépa nagybani termelése a vasútépítés után lendült fel. Télien a dehánt csomósákosban simítják, csomósák.

Szarvasmarha tenyésztés nem olyan fejlett, mint a lótenyésztés. Ennek oka az, hogy nincs elegendő legelőterület, nincs rét. A sertés tenyésztés azonban igen fejlett.

Határnyára van a falunak az a körülmény is, hogy nincs közelben nagyobb város, ahol a terményt jobban lehetne értékesíteni.

Vallásos élet.

Tekintettel a vasárnapi, az szombaton délelőtt a nemi munkát abbahagyták. mindenki igyekezett hazáig, hogy az Ünnepre előkészüljön. Az Ünnepet szórakozással, pihenéssel töltötték el a templomban töltött időn kívül. Az Ünnepek egyben ruhábanutatók is, ilyenkor asinponpas igazán a nők ruházata. Hogy mennyire vallásos a nép bizonyítja,

az is, hogy nagyobbjában pl. még szírral sem főznek. Persze később az változik. Egy eladóiány nem lehetett férjhez, ha nem járt templomba. Ilyen nem is akadt. A templom építés is elődeink, a telepeselek vallásosságát visonyítja. 507 pl. húsvétkor tizen nem raktak a nagy Hünöpre való tekintettel az ótelek már szombaton előre el voltak készítve.

1862-ben kelet közösségi bevételek közt láttuk, hogy Mutsi Mártonnál vasárnapi munkáért büntetésképpen 2 Forintot szedtek be. Ugyanaz k nagyobb egyházi vagy nemzeti Hünöpre is /márc. 15./ a piactéren, a közösséghez előtt, mezsarágukat szállítottak meg. A mezsaráguk kezelését az éjjeliőrök végezték. Gyerekkoromban Deba nevű éjjeliőr volt az ágyuk kezelésével megbízva, aki azt a tisztát a legnagyobb nyugalommal végezte. Könnyű volt neki, hiszen nagyot hallott.

Szórakozás

Bizonyra érdekel bennünket az is, hogy hogyan szórakoztak ebben az időben Hünöprenapokon az 1880-as években, és előbb is, a férfiak kugliztak, egyes házaknál folyik az a szórakozás. Málunk is volt a bátyámak. A ligetben pl. függő és h. assu - garitós - tekepálya áll a játékosok rendelkezésére. Ugyanaz a ligetben van körhinta, hajóhinta, ami főleg a nagylányok és gyerekek kedvenc szórakozása. Vannak akik pénzre játszanak. /fej vagy irás, a nép nyelvén mine vagy kepf. az iskolás gyermekek között nagyban folyik a gombos és a marványgolyóval való játék./

Az Erzsébet iskola előtt fából enyelvény készült a helybéli fuvós zenekar - rezesbanda - részére, ahol is akinek keze van táncolhat. A zenészek fizetése az, amit az egyik zenekari tag beszed, de csak pár a táncoló legényektől, ami igen csekély összeg. A legények ilyenkor lerugták a bőrpapucsukat és úgy járták az egyszemű aszyrtáncot a csárdást. Ahol ha a sűrű van ott volt a hajóhinta, körhinta. A liget közepén pedig Erzsébet királyné melliszobra. A Kossuth iskola előtti téren pedig Kossuth melliszobrot állították fel. Vévedés ne legyen ezek a szórakozások a nyári hónapokban voltak. Azok akik szerettek pár pohár bort vagy söröt meginni azok a kecskák udvarán lévő tekepályákat látogattak.

Az idősebb emberek az utcákon kártyásznak a közben szivből kacagnak, ha valakit sikerül megsevegeltetni. Ez a szokás még most is megvan.

A legények hébe-hóba nagyobb Hünöprek estéjén - főleg télen - összejöttek valamelyik kecskában, ahol ber mellett az esz alekat körülüve dalolgattak, ittak. Kedvenc találkozási helyük volt az egyik kecska mellynek tulajdonosa egyszeren Zsidó Sandernek vagy röviden kannalacsak neveztek. Ez a kecska a mai Rákóczi utca kereszteződésénél épült. A Rákóczi utcaát abban az időben kutyaszoritónak is csufelták. Mint gyermekeknek nagyon határozott az említett kecskában ma is fő legények viselkedése. Az asztalokat körülülve közösen énekelték a szöveg akkor nagy teremben a tiszó helységben.

A nőtársó legények ajkáról így szendült a néma:

Sarkon van a . sarkon van a Zsidó Sándor kocasája
Bánhegyesi legényeknek van az oda csinálva,
Észak felől van az ajtaja, hideg szél fúj be rajta
Bánhegyesi legényeknek van az oda csinálva

Népszokások, babonák, játékok.

Lakodalmak

Lakodalmak előtti napokban a vőlegény és menyasszony vőfényei 2-2 személy- a kijelölt házhoz mennek hivatni.

Melülükön bekréte hosszú szalaggal, kezükben falantlikázt fókos, vagy bot. Közvetlen az esküvőt megelőző nap estáján a vőlegények azonnal aszongós kocsiikkal felantlikázatt- vagy zöldséggyalakkal - díszített levakkal a menyasszonyok és asszonyok társaságában vőfények elmennek a menyasszonyágyért. Bek meke, tréfa közepette megalkudnak az egyre és úgy viszik sötétzével, karjengatva a vőlegényes házhoz.

Másnap a tássával, keszeszével, percsével indulnak az esküvőre. A menet élén egy legény halad, kezében nemzetiszínű zászlót tart. A zászlót magasra tartva táncos léptekkel haladva a menet élén. A menet a menyasszonyos házhoz ér, pár tánc után a búcsúztató következik. Ekkor mennek a templomba az esküvőre. Utóközben a bánészkodóktól sok tréfa és élénk megjegyzések hangzanak el.

A vőlegény először a kócska, a menyasszonyt hűfőnt, hosszú fátyalal, nirtuskeszserével. A vőfények borral telt üvegekkel, az asszonyok nagykalacsil kizálgatják a hivatalos kíváncsiségeket. A templomi esküvő után a násznép még visszamegy a lányos házhoz, de lassan est elhagyják és mindjárt a vőlegényes házhoz indul a násznap. Vacsora alatt a vőfények minden egyes étel tálalásakor köszöntő verseket mondanak. Az étel remanszeriat tyukhuszleves rizzsal, káposzta, perkoló és sütemény. Éjfél után a menyasszonyi tánc, majd a kenytyelés következik. A menyasszonyi táncot megelőzőleg megérkesik a lányos háztól a káltsó - hárász - vagyis a menyasszonyos ház vendégei.

Kenytyelés alatt felhangzik az

Asszony, asszony az okerok lenni,
Mikés ebből nem parancsol senki:
Som apám, som anyám,
Ahhoz megyek kit szeretek igazán / dal/ vagy

Kensokára menyecske lesz ebből a lányból stb...

Kenytyelés után az újdonsült menyecske kalácsal, süteménnyel a vőlegény és újdonsült férj pedig egy-egy pohárka pálinkával kínálgatja a vendégeket.

Karácsony

Karácsony estéjén a gyerekek hásról-hátra járnak. Az ablakon beszállnak:

Meghallgatják-e az angyali igazságot?

Igen. -feleletre egyházi énekeket énekelnek. /Monyból az stb./
Az énekesek kalácsot- forrást vagy forrást- majd kisebb diót, pézst kaptak. Mivel megtráfolják őket.

Hányan vagytok?

Három.

Mé akkor háromféle szaladzatok:

Vagy az is előfordul, hogy dióhéjat batenek a kalapjukba, persze a tréfa után megkapják a szokásos ajándékot.

Édesapától én is tanultam nek olyan karácsonyi éneket, amit ő is gyerekkorában hallott pl.

Karácsonyfa, karácsonfa

Jóvel, jóvel jól megrakva,

Angyal nosta sokfelével

Karácsonyfa jóvel, jóvel

Szokás volt a betlehemeszés is, én is részt vettem mint le éves gyerek a betlehemes játékos, amikor hásról-hátra jártunk.

Olaszországban mint katona 1917 Karácsonyan ugyanazt a betlehemes játékot tanítottas nek, amit ott több mint leas ember ácsolt végig. Az egész civilnek nagyon tetszett. A nálunk ismeretlen karácsonyfa és a betlehemes játék. Mi akkor 1917-ben pihenés voltunk benn a nagy helységben, aholis egy ház udvarán a szabadban adtak elő a régen bennhagyosan szokásban volt játékot.

Szokásban volt bennhagyosan az is, hogy az éjszeli misére verebket vittek és a templomban szabadon eresztették, a szenteltvízstartoba pedig mákontáztat tettek.

Farsang

A legények az utcákat bejárják énekszövel-kilbafőle lisenatöltőzetben a a lányos házakhoz elintogatnak, ahol szalonnát, kolbászt kapnak. Ezeket eladják - rendszerint a kocsmárosnak - és este az árán kulinak.

Húsvét.

Erősen tartják az ünnepi szokásokat. A nagy lányokat a kutakhoz viszik s ott vederből juttat meg. Másnap után a férfiak elkarúlik az utcai járkálást, mert a lányok, asszonyok vízzel tölt edényvel várják, a felbukkandó férfit s bizony kevesen usznak meg szárazon főleg a legények, ha sikerül körülfogai. A XIX. szd végén már a szagos vízzel való lecsaladás keddi kisseritani a kutvízzel való ünnepkődést. Az eddigi hines tojást is felváltja az egyszerű -piros, zöld stb színű-

Húsvétkor senki, kecsénya, a fűtt tojás szinte elmaradhatatlan, amit a templomban előzőleg megszentelnek. Ezeket az u.n. nagykalácsal ették és ettük meg mi is. Gondolom, hogy ez ma is így van, az étetek megszentelésén kívül.

Játékok

Nóta

En egy labdajáték, a labda reagyból, tenonaszorból készült. Később töbör gumi. A játékosok két csoportot alkotnak. Az egyik csoport meghatározott vonalon belül aonnal üti a labdát léccel. A nóta sem más mint egy kijelölt hely, ameddig csak kell kisseleádnia, aki a labdát ütötte. Ha a másik csoport a kijelölt labdát elkapta röptében a játékosok helyet cserélnek. De van több szabály is a játékok. Az ütőnek a nótaig kell szaladnia az vissza. Ha a kiütők labdával futás közben ottalálják, ugyancsak helyet cserél a két csapat.

kapok

séta

Utók

Igen kedvelt játék volt az különösen a tavaszi időben, amikor benépeledett az átca, ahol a kizdalen felit. Az idősebbek és nők kivételével mindenki játszott. A lányok más játékokat kedveltek. Kötélugralás, varbalabdás stb.

A nagylányok és legények - a a kinébbett is -mikor már pirkad fújtak a hőjti szeltek, sornával sornállyva -"Cika-ido párom játékot kedvelték.

párok

fogó

Elő volt egy legény- a macska - mint fogó.az előresszaladt parból igyekszett egyet megfogni akkor a a árnyakkól maradt állt az aolyóba fogónak. Persze csak akkor, ha eljutta fogai az előresszalók között az egyiket, vagyis a nagylányt.

- Cica-maca melyik szemed fáj?- kérdések a macskától?
- Miní a kettő szyferása.

Kantán szaladt a hátán pár- legényes lány -és sikeltő káccsal az cika ido párom- kiáltással. Helyvilágon estéken sokig amoges volt az átca a vidám játékosoktól.

Teketés

Köblökékből készült a toke, a fagelyó. Egy kis gúdra tereltek a játékosok botokkal a tekét. lényeges az egyik csapat megijtsa a tekét a lyukba, a másik csapat az ellenfél igyekszik g. tálni. Más formában is játszották.

Dőlés

Ha is bejártak. Kb 20 cm hosszú 3-6 cm mély és 3-4 cm széles kis lyukat ásunk a földben. A lyukra röhelyessük keresztben a dőlés azt nos ads, mint kb 20 cm hosszú botocsa, melynek két vége vakozó, szélessége 3-4 cm vastag. A lyukra keresztben röhelyessük a dőlés, kb 120 cm hosszú botocsa kiálljuk a kibottal kiálljuk a kiálljukból. Az ellentét- megfelelő távolságra a kiállást dőlés felkapja és a lyukra fektetett botot igyekszik a dőlés eltolni és akkor váltás van. A váltás a helyezésre akkor is me- van, a dőlés valaki röhelyben elkapja. Ez ritka eset, mert a dőlés súlyt a kőre és így nem szűres igyekszik, hogy röhelyben elkapják a jütönek.

Habona

A habona minden esetben terjed. Különösen a rendszerek eleve, valóságként élnek elődeink körében. Beszélgetésekkel tulajdonképpen minden olyan jelenséget, tetteit, amit nem tudnak csoda nélkül magyarázni. Ennek az érvelésnek a kérdésnél nagy szerepet játszanak a mesék világából ismert csodás elemek.

Lámpás ember

Aki előtt nincs akadály, felmegy a padlára, behatol a sár ajtóba. A lámpás ember nem más mint ládórotyó, amit az ár senki sem tart habonának, valójában / kőszög /

Haza

mesék hírcsalimák is bevezettek az Hl-ink. Nagyon sok szep és kedves mesét hallottuk től a kőkőben, de ezek között nem volt kimondottan hála az elődeink elkövetésében - hanem - legelőbb is az az megfigyelés szerinti, hanem Hógrádból, hanem Ferra-Hagyiratosból népi mesék témáit. Képzve a kőkőben mesélték vagy valtozatos szövegekkel, ilyen pl. Királykisasszony, amelyben az Hl-ink elmondja így hangzik, amit én is édesapától hallottam:

Gyalog el, hujjaj el királykisasszonykóka stb.

Vagy amikor a szpartján kőszögökkel királykisasszonykóka édesanyja felül a földsző kőszögök:

Kőszög, kőszögök nem láttak-e királykisasszonykóka anyját? Mindelen, hogy az a mese az is ismert és szívesen hallgatjuk nem csak a gyermekek, hanem a felnőttek is, mint az hallottuk től a kőkőben tömeges tömeg kőkőben a kőkőben állott.

Az 1860-70-es években lejegyeztem pár motot, amit gye ekkorom- ban hallottam olyanoktól mint pl. Bertalan Kócsag - akik a település éveiben a- r legényzárda mentek.

Éj lettem de szűzesség.
Hogy az uras megvert engem.
A kőkőbeni kőkő hajtott
Még otthon is jól zongorított.

Sárga csikó csengő rajta
Vajon hova megyünk rajtad
Kovácsnak udvarába
Annak van egy dáma lánya

Szépem uszik a rász a vízben
Szépem legel a szőlő a rétben
Szépem szel a csengő a nyakába
Itt magyarság és magyar nem sokára.
/Vagy: Itél lecsak habán nem sokára./

Változata:

Szépem uszik, szépem uszik a bugyborék a vízben
De még szebben, de még szebben szól a rigó a rétben.
De még szebben, de még szebben szól a csigafelhőben
Szépem-őre vagy kettőre hintatott a galambon.

Árnyparton kelt a ruha,
Jó földben terem jó búsza
Ast a földet föl nem lelelt
Aki a szép kislány terem.

Letűd-e maoda azt a szűrés avarfűt?
Mikor az kislányul akkor jötték hozzád.
Intanok, intanok kislányul a nyárfán.
Mégis az én rózsám nem jött el én hozzám.

Ha vágd meg a pirossalmat megrend
Ha aszorítsd a szívemet seghesed.
Ígyis, úgyis az kell annak a lánynak
Miért választott meg lerónyt magasak.

Piros alma eszregős dió
Híacs kislány kedvésre való
Aki van is egy vagy kettő
Az az igazi szerető.

A katonának besorozott regruták pedig így ácskeltok:

Báakhegyesen én vagyok egy dezertőr
Minden ugat minden kátya assasiról.

Vagy:

Báakhegyesen én vagyok egy dezertőr
Minden keres a vérkegye mindenhol
Ha megtalál tudom mi lesz, tudom mi lesz annak a vége
Rövid kőtől magas fa tetejébe.

Dezentőr francia szó katonaszókevényt jelent.
Ilyenkor utcáról, utcára kísérték a regrutákat a rozenbando. A regruták
kalapja mellett nemszeti színd szalag lobogott.
A másik kőkevévelt nőta volt:

Besorozott a német katonának
Lovat adott, hogy én gyalog ne járjak.
Lovat adott kemény lábú paripát, paripát, de paripát
Azon járok kinnagyalom tehozzás.

Műszószók:

Csupán pár szót, kifejezést sorolok fel, de ez is elég iselítőnek.
Gondolom nem haragszik meg egy báakhegyesi földin se, ha azt mondja, hogy
nag se is okosan használjam ama tájzavakat, amiket édesanyjuktól vagy
németől hallottak, tanultak.

Ilyenak: szét, kő, kiayér, nyomas, legelő.

Katramoekodik. / zavar, labatlankodik/
Kraszkyog. / pl. papucsban húzza a lábát./
Rasaye. / pl. piszkoló állat/
Contra. / helytelen, rendetlen/
Plattyog. / rendszerint azittlab, papucsban/
Sifony, kaszi - szilid is - / szekrény
Mür'eg'öldik : a ruha piszkos lesz, vagy valahová.
ZHayul, tuknal, arjata, főül.
LHkdösi, pl ez ajtót, tergye- kalácsa.
Arre megy helyett, - arre megy.
Tölen helyett- tilien / megijed tilien /
Akar megy- akar nem / akár megy, akár sem helyett /
Mel voltál helyett- hun voltál.
Ó helyett u, / kü, bír stb./
Baku, kabát, bakó tarisznya.

A bakót az iskolába hoztuk mi is, és a bakóban voltak a kényvek stb.
A tarisznya, bakó vasszorból készült. Néka ezzel volt a néddel.- hadd a
diákok között konfliktus eseten.

A falu 1914-1945 között.

1914 júliusában Szarajevóban öldörült egy szerb diák revolvere. E dörrenés volt a közvetlen oka az első világháborúnak, az érzékeny pusztításának. Az öldörült revolver megölte a monarchia trónörökösét, az akkori király I. Ferenc József hercegét. Ezért Szerbiának a trónörökös halála után egy hónapra.

Vannak volt akkor, templomból jött ki a nép, amikor a kiabáló dobja pergett és tudára adta a nének a király hadparancsát a katonai szolgálatra való bevonulásra. Tömegesen vonultak és állomásra behívottak akik szíves-ríves kösöpette búcsússak az ádosságtól, feleségektől, testvéreiktől, gyerekektől.

Mindezen csengett sokáig és talán még ma is cseng a sok panaszos hír-is, a jogsétkelés, a sok "vigyassz megadr" de ugyan-egy hangzott a férfiak ajkán a biztatás - itthon leszünk mekkorára.

Hátrékon keresztül viszik a vonatok a bevonulókat. Az állomásra újra és újra szivettegő jelenetek játszódnak le. Nehéz elválni a családtól, a nevelőszülőktől, a keves csúszgó gyerekektől, barátoktól.

Akkor még ma is merem arra gondolni, hogy és is így vonulok majd be világháborús katonai szolgálatra.

A hadüzenet első napjaiban éjszaka is tühködő pergett a kishíró dobja és hirdette, hogy ebben és ebben az évben szillett katonai szolgálatot már teljesített katonák azonnal kötelesek csont-tesztükhez bevonulni. Olyan volt a falunk Bánhegyes napokon keresztül, mint egy megholygott mákka. Senki sem találta helyét, pedig itt volt a legnagyobb nyári munka azatis, cséplés.

Bánhegyes lakosságának száma ebben az évben, 1914-ben 5500 lélek. Ebből az 1914-1918-as háborúban, mely négy és fél évig tartott, az összlakosság 30%-a vett részt. Könnyen kizavartható, hogy 1000 / ezer / férfi volt tavol a faluból, akiknek munkája hiányzott a ennek következtében a föld termése meggyértebben csökkent, ami sok családnál az nek is nyomort, de nélkülözést vont maga után.

Ma hallgatható el az sem, hogy folyik a feketésen is. Voltak ugyanis szerencsések, felmentettek, akik kihátrálva a nehéz helyzetet, embartarsaik rovására gondagodtak.

A nemességadók egyre mennek. A rózsaszínű tábori lapokat felváltják a gyászos levelek, az elesettekről, a sebesültekről elhalálokról. Községünkben az első világháborúban százezreszt 139- es halnak meg. Ezek emlékére a templomban állítottak emléktáblát. A nérvágyból készült nérvágytábla az alábbi nevek olvashatók, akik közül van több gyerekkori pajtásom, ismerősöm, rokonom, testvérem, akik ott perlelnek az Olaszországban az isonad, a Piávé folyók mellett, Deberdó San Gabriel / Szent Gábor / sziklái vagy Galicis halacs, Volhinia mecsaraiiban.

Albertus Imre
Andrus Janos
Andó Béla
Andó Pál
Balázs András
Balázs Péter
Bali Károly
Balogh Sándor
Bartha János
Bartna K. András
Bertna Sándor
Bertha András
Bertha József
Bátaori József
Bessenyei András
Bódi András
Bódi Péter
Csajbók János
Csönke István
Dallos Pál
Darvas Péter
Deacsak György
Dohány Mihály
Domján Gyula
Erdélyi István
Erdélyi József
Farkas István
Fehér József
Farkas András
Filipovics István
Földi József
Földi Lajos
Frank Ferenc
Frank István
Frank Péter
Gárdog András
Gál Ferenc
Gál Gábor
Gál Kálmán
Gordos István
Gordos Pál
Hjadara István
Hjadara Tamás
Hegedűs János
Haxán Todor
Horváta Imre

Jäger György
Juhász Imre
Koloman József
Kiss Gergely
Kiss Imre
Kiss G. János
Kiss János
Kiss L. Imre
Kiss Mihály
Kisucki József
Kocsis János
Kocsis József
Kocsur József
Kocsur Péter
Koncsik István
Kovács M. István
Kovács Sz. János
Kovács Sz. István
Krausz István
Ladaver István
Ladaver Mihály
Lantos István
Lantos József
Lantos Mátyas
László István
Lagány István
Lagány József
Lénárt József
Lind Jakab
Ludlayi András
Maródi József
Matkocsik András
Matuz István
Matyófi Gábor
Menczel János
Mesei Ferenc
Mesei Pál
Mucsi Pál
Murányi József
Nagy Pál
Oláh Béla
Oláh Károly
Oláh Pál
Oravecs Pál
Orti Béla
Papp György

Papp István
Papp Pál vitész
Peróssai Déter
Paveike András
Pálye Béla
Pálye János
Pirocska János
Pleskocsios István
Pessár Mátyas
Prokai József
Punyí Ferenc
Punyí Gyula
Racs István
Rács Péter
Rátodi János
Rigó István
Rozsnyai János
Schnack Jakab
Sinaí Lajos
Sikló Pál
Szabó András
Szabó András ifj.
Szabó Sándor
Szalai András
Szalai János
Szass Pál
Szegedi Abel
Szegedi János
Szerekes András
Szukcs György
Szujogya József
Szilcs József
Tasny János
Telék András
Temesváry Béla
Toronyi András
Toronyi Mihály
Toth V. János
Török István
Tulkán Mihály
Turoczi József
Vinkler István
Vörbe Mihály
Zei István
Zsibó Mihály
Zsigovics István
Zsigovics István
Zsiros József

Katona Lajos
Kocsis András
Kóssa Sándor /Kassa Bólatelep/
Ókrös József /Halmagyocsa/
Korvath Mihály /Siposproba/
Lamre István
Klak János
Juhász Szalkai Lajos
Kiss István /Piros/

Frank Mátyás
Majos János
Kóssai János
Nagy Pál János
Novak István
Ókrös András
Matuz Lajos /Kádár/
Makkai György
Párfi Béla

A nevek után feltüntetett helységek a haláluk helyét jelölik.

A tanácsköztársaság idején az ország több helységében volt öntevékeny földosztás, de Békéscsaba erre nem került sor, s így bosszuról nem beszéltek.

1920-ban népszámlálás folyik, melykor én magam is mint számlálóbiztos vettém részt. A lakosság száma ebben az évben 3682 fő.

A lakosság csoportosításával egyidejűleg háshelyekről is kellett gondoskodni. Ki is osztta ki 1921-ben 285 háshelyet. Az új település zömmel szőlőkkel és kertekkel volt tele.

Nemcsak háshelyek voltak, de földet is osztanak, főleg az első világháború veteránjainak, a családtagok számára arányában. A kiosztott - reformföld - 800 nagyságú nagyságnál kezdődik. Érdekes, hogy bármilyen kicsiny is volt a kiosztott földterület birtoknak neveztek. A kiosztott föld zöme Mátyás-telep nagybirtokból lett kiosztva. A föld jóindulatú, de nem is volt a terület, s ennek következtében sok időt elrabolt, a s új tulajdonosoktól a távolra való jövevények. A kiosztott földek megváltási áron kerültek az új birtokosok kezébe.

Már most arra a kérdésre, hogy a földosztás jelentette-e valójában gazdaságilag a falu életében, azt kell felelnünk, hogy a legszegényebb réteg megélhetését kisebb mértékben elősegítette.

Volt Békéscsaba községi szövetkezet, amely még jóval az első világháború előtt alakult. Ez a szövetkezet adott kölcsönt, azoknak a kisbirtokoknak, akik azt igényelték. Ekkor is ilyen kölcsönökkel vette szembe a lakókat hazunkat. Nagyon sok kisbirtok hasonlóképpen csődbe ment. A szövetkezet ügyvezetője hosszú időn keresztül Ács Pál nevű tanító volt aki nagyon szívesen viselte a kisbirtokok érdekeit. A községi tanács - mai tanácsnokság - utcai részén volt a szövetkezet, irodahelyisége a plébániai épülettel szemben.

A lakosságot köznevelési céllal a Hanga és több tanuló látta el. A Hanga egyik helységében olvasókör is volt ahol a népszerű előadások, tanácsok zajlottak le. A népszerű előadások először az iskola helységében - Brassó iskola - voltak, rendezve. Ugyanazok az olvasókör helységében láttuk az első népszerű mozit, aminek a szükséges fényt, áramot, csipológép segítségével fejlesztették az udvaron.

Az olvasókör folytatása képpen volt még egy helység a Kassinó, melyet állítólag Felbiss Ottmár földbirtokos - régebb en bankár volt - kezdeményezésére hoztak létre. Tagjai abban az időben csak diplomás, vagy érettségizettek lehettek.

A falu társadalmának változottsága - állatása - még elősebben rajzolódik ki, mint az első világháború előtt. A gazdagabb vagy jó gazda főleg munkásért látott a munkásokban nem pedig emberért. Sajnos az ezt tapasztaltam, hogy a nők között még elősebb volt a társadalmi állást, mint a férfiak között. Ennek okai abban látnak, hogy a férfiak kezretőbbek voltak egymás iránt.

A falu egyes rétegeinek viszonya, főleg a házasságok következtében utköstök ki előseben. Gazdag, módos legénynek még gazdagabb, módosabb lányt igyekeztek a szülők szereálni, hogy a vagyon, a holdak száma a hozományjal szaporodjon. Persze kivétel is volt. E főcél mellett nemigen vették figyelembe, hogy a fiatalok szeretik-e egymást vagy nem.

Az egyetemen való érinthetőség már megihettebb volt. Ha pl. a munkát adó parasztagazda fiatalabb volt mint a része munkása, vagy a gazdasági vezetője, akkor a gazda megázta a munkást, a munkás pedig tegate a gazdat. Totb István akib nemcsak a diákok, hanem a munkások is szerették jó humorért és a diákokkal szemben tenköltött jószagaért. Ha is előttem van az elmaradhatatlan hosszúsáru pibájával.

Érdekös a testvérek közötti megkülönböztetés is. A fiatalabb testvér az idősebbet névnek, bityának nevezte és magáta. A szülők és gyereket között sem alakult ki a tegatei viszony és ez hely és is volt.

A földesurak és a falu többi rétegei között társadalmi érintkezés helyett érinthetőség ir közelekközött. uttan a földesuraknak megvolt a maga földbirtokos vagy városi társadalmi köre. Így írható, hogy a földesur, - ha egyéb érinthetősége is volt - nem tudta, nem látta a falu szociális, kulturális, gazdasági kérdéseinek fontosságát, aminek következtében anyagiilag is hozzájárulhatott volna.

Az uradalmi családok élte a maga egyhangu, robotos életét. Halpztatik gazdaságilag nem változottak a földreform következtében. Legszomorubb talán az volt ezek életében, hogy újkor megindultak a nagyos és kicsinyos háborokkal a kocsik és szállítóterek a cs lédeket, béréseket egyik hájorból a másikra. Mi gyer ekek mindíg sajnáltuk, elszomorodva tárgyaltuk - különösen egy-egy iskolatársunknak költözködését - , hogy ezeknek a nincs otthonuk, nincs saját házikójuk, ahol téli időben nyugodtan lakhatnának, pedig nem érettek és nem értették teljesen ennek eshertelenségét. Ezekből került ki a legtöbb analakabéta. Ez érthető. Ugyanis a falutól az uradalmak - puszták - jó pár kilométeres távolságra voltak, ahova a családok gyermekei, különösen a kicsinyek bejárása a faluban lévő iskolába nagyon körülményes volt. - Bár volt rendület, de nem tartották be. - Ugyanis a helyzet a szetszortan települt tanarendszer lakóinak iskolaközeles gyermekeiél is Ennek dacára az első világháború előtti időben is igen esekély volt az írtudatlanok száma, s ha volt is ezek inkább csak az idősebbek közül kerültek ki. Legtöbben akik tehették az elemi iskola hat osztályát végették el.

Jó diszciplína és nemcsak a tanulók számára - akik minden alkalommal meg-
hosszabbra megy gyerekeik se maradjanak irástudatlanok, hanem a tanítóknak is.
akik szívvel, lélekkel dolgoztak és fáradoztak úgy az iskolák, mint a
is olánki villi munkában. Működési előadásokat rendeztek, énekkart tanítottak.
Tanterveket rendeztek. Az énekelő tanítómesterem Vágó Pál, aki bevezetett
a helyi bizottságba. A többi osztályokba tanítottak - később engem is -
Kálnoky Domokos, Kálnoky Domokosné és Hajdu Maria, Mészáros Antal. Csak
szerepettel tudok rájuk segíteni. Gondolom, hogy mások is, akiket ta-
nítottak így segítenek rájuk.

A faluban alig négyen jártak felsőbb iskolába. Olyan
szegény parasztyerekek mint én - ebben az időben - tudomásom szerint nem
is járt egy sem. Akik jártak vagy tisztviselők, vagy kereskedők, esetleg
jobb módú parasztságok gyerekei voltak. Érdekes, hogy a pedagógus pályát
rajtam kívül senki sem választotta a parasztyerekek közül.
A többiek ügyvédi, jegyzői diplomát szereztek, de volt olyan is aki papi
mályára lépett. Később már több parasztyereke igyekezett elvégezni saját
utón is a polgári iskola négy osztályát. Szék birtoklásra külföldi irodák-
ban vagy másutt helyezkedtek el. Így pl. Lantán István a jelenlegi tanács-
titkár is aki paraszti munkája mellett végzett el a polgári iskola négy
osztályát is a közigazgatási pályára lépett.

Az akkori XX. század második, negyedik
évtizedeit nézzük, akkor már az előző évtizedekkel összehasonlítva jóval
többet tanulnak felsőbb iskolákban, főleg a jobb módú parasztyerekek, de
szegényebbek is - gondolok itt Kosáros József orvosra, aki feltűnt, hogy
még is többet továbbtanulnak. Ebben az időben már a jobb módú iparosok is
igyekeznek továbbtanítani gyerekeiket.

Később a második világháború
előtt és idején már a nyolc osztályos népiskola elvégzése volt kötelező.
A nyolc osztály bevezetése, az esti tanfolyamok, különböző előadások
attól hozzájárultak a falu műveltségének emeléséhez. Nem szabad megfejtesse-
től a a nyolc osztályos elemi iskolát, a mai általános iskola nyolc osz-
tályával. Itt kell megemlítenem, hogy a mai helyi helyiség még az első világ-
háború előtt állt népház nével.

A XX. század második évtizedének végén és a harmadik évtized
elején komoly férfiak - dalárdák - alakult és működött Kucsondy János
akkori kántortanító, karnagy vezetésével, aki nagy hozzáértéssel látta el
a karnagy feladatát. A férfikórus több kedves műsoros estét rendezett, leg-
többeszer a Népházban. Ahogy a feladatot népiessé hívták. Jóllehet
alkalmával maguk is aktívan vettek részt a kórus rendezvényein, de egyéb
működési előadások is.

Termelés

A parasztság termelési viszonyai ebben az időben, ha csekély mértékben is de változnak. Főtermény továbbra is a búza, kukorica. A dohányt már nem termelik olyan mértékben mint a XIX. sz. végén és a XX. sz. elején. Helyette a cukorrépa, cirok termelését halasztják előtérbe. Az ez irányú tevékenységét bizonyítja.

Az aratási és cséplési munkálatok anyagiban változnak hogy már aratógépet is látnak és a lóval való cséplés, a nyomtató helyébe a cséplőgépek hűdése helyetteszik a határban.

Az 1930-as években Magyarországon gazdasági válság van. Hogyan miben mutatkozott meg Bánhegyesen is a gazdasági válság? Erre egy megkeresett parasztember adta meg a legjobb választ: ami jellemző a válságra: leszűkítjük. A másik így folytatta: Komaként mintha kevesebbet dolgoztunk volna, vagy földjeink nem termettek volna annyit, mint az előző években, hanem, hogy lesent minden termény 1/3-a.

Különbösen sújtotta a válság a szegényebb parasztszót. Meg azokat akik előzőleg bankokban pénzt vettek fel kölcsönre. A kereseti lehetőség minimalisra csökkent, de a kamat nem tornázott lefelé. Mehozták a bolettarendszert. A boletta olasz szó értékjegyet jelent. Aki pl. gabonát adott el, az métermésszámként 3 pengővel kevesebb pénzt kapott és a 3 pengő értékű bolettával adót fizethetett. A földbirtokoknak, a parasztságoknak gazdaságában csak kevés munkalelőnök volt. Igyekeztek keveset és főleg olcsón dolgoztatni. A gazdasági válságig a falu minden részét érintette, ha nem is egyformán.

Hogyan változott a falu élet?

Vallásosság, hitvilág

A vallásosság, s az ezzel kapcsolatos szokások némelyek gyökeressé az emberek lelkeiben, tudatában éppen ezért a vallástalan ember kélt feltűnést. Persze vannak olyanok is akik szívesen ha arasztott kivánságokra járnak templomba minden meggyőződés nélkül, de ezek szám a elég csekély. Nem tudok, de nem is hallottam olyan szűrt aki pl. gyermekét ne kereszteltette volna meg. A második világháborúig nem csökken Bánhegyesen a vallásosság. Három jószókról mint első papjairól emlékeztek meg az idős emberek. A második Székrenyi László volt, akinek Bánhegyesen birtoka is volt. Székrenyi tanár néven ismerték, amit abból szerzett, hogy sok könyvet fordított idegen nyelvből magyarra. A harmadik Vajdas Odón, aki igen szocialis érvelő, hivatalának első pap hírében állt. Hálás jelöl emlékeztem meg róla mert hogy tanult ember lettem az ő segítségével volt lehetséges. Emelkét szívesen idézem.

Szokások

A település éveiben lévő szokások egyre változnak. Nem is a számaik változik, hanem a formájuk lassan. Gondoljunk a húsvéti, lakodalmi stb szokásokra.

A házakat cseréppel fedik, a kis ablakokat nagyobbra cserélik ki. A mestergaranda a padlásra kerül. A szobákban a bútorok kevesebb nem tűnik el, legfeljebb formája változik, szűkületet vesz.

A házat már erős változást mutat.

Nagyvad helyett szék, szobor helyett szekrény körül a szobába az új
nemcsak a bozomnyaként. A földes szobák még nem töltek el, de már
párkossal vannak leterítve egyre több azonban a padló szobák száma.
A firkantot is felváltja a függöny. Az egyszerű falirak helyébe
a díszesebbek kerülnek. A szabadkiszéni konyhákat utalatták a leg
konyhára. Ezzel egyidejűleg elmarad a nőt is

Hajlélan a rózsmat a pitvar ajtóba...

A fehérfehér szobákat már sok helyen befejtik * Kicsi fehér
a szék szoba c. nőt is felcserélték meg a kemence szögletében kupor-
gó anyókkal. Az akkori utcák azonban megmaradtak - végigvezetnek raj-
ta holdvilágos éjjeliken mikor is eszükbe jut egy régi szép regény.

Volt még az is sokéban van székelyek egy
keves szék s. Ez pedig az, hogy az utcán a házak előtt padok vannak
kifejezően különbözően nyírnak a tere-tere felé. - De itt székelynek
a székelyről is az álnok.

Halkogásban a töltes székelyi gyujtottak
meg. A székely székelyes végül gyufa, gyujtó helyet falcen végighusva
gyujtottak meg. A dokkagos székely már nem szék, kova, taplóval,
hanem nadrágjukon végighusva gyujtottak meg a székelyt, a arról a pipát
amit rendszerint székelyekkel töltek meg. A nadrágon végighusott
gyufaszál erős nyomokat hagyott az akkor divatos bársonynadrágon. A
férfiak a székelynadrág mellett álltak a pantalló viselésére.

A lányok és asszonyok a székely
székely fölött már prános székelyeket hordtak. A két w. lógháború
közötti időben a nők már teljesen a városi divat szerint öltözködtek.

Vizellátás

Jó ivóvízzel már egyes nem dicsekedhet. A génes-
kutakban lévő víz sok ásványi anyagot tartalmaz a fenen ezért nem
egészen. Másra nem alkalmas. Ezért volt az a törekvés, hogy mély-
farati kutakat - artézi kut - létesítsenek. Az első ilyen artézi
kut a Boldogasszony - jelenleg Szatmár utcán tartak. Abban az
időben ezt az utat kőzetek nevezték. A kut a kőzetekben Emma néni
kutja néven lett ismeretes, mert a kut Emma uovi néni háza előtt
lett furva.

Játékok, népszokások

Kioldva. Kilduházás játékok, de főleg fogocskák meg
kezdése előtt megszokták az házadituki

Ólom, lótom st. mezei

Szól a rigó akadály

Célnéni székelyre

Úd a labdát a mezei

Ud ki, akasztó ki,
Ott szarajon odaki
Gárna, babár, komédia
Biria dob
Civia, kávia
Ugorj újra, fura

Hárman estlök egy güdörbe
Ketten jöttünk ki belőle
Ez az ur, ez az ur
Ez a tekintetes ur.

Adám, éva jart a kertben
Látott vorosot
Kondó meg halaszt stb.

Fiuk, és lányok leülnek - rendszerint a földre - mire az egyik kiolvasott
bekötött szemmel közölik nagy és gondos:

- Csingilingi dob, dob, dob
- mit keresel van bologád?
- Szem lányt.
- Mi a nev e?
- aranyo, szemekton pi Horiska.

Ha kitalálja annak a nevet, akinek faltra tette a kezét, akkor mellet
oszerélnék.

Egy játékos kislány kislán áll a csoporttól:

Add nekem a lányod, soha meg nem hágnod
Elviszem én linytyembe, linytyembe
Úvege hintóba.

Lányok közül az egyik:

Én a lányom nem adom
Folyam szoknya nélkül
Arany hintó nélkül
A hintóba hat ló legyen
Mind a hat ló szürke legyen
Gyerünk édes lányom.

Kevés körbejárás után téncraperdültek.

Hordóka

Itt törtek át görögök dögnyáron
Örökös örökös között
Föld bimbóit dobörög
röngökkel konyörög.

A két világháború között, de főleg az első idejében sok-sok dal keletkezett. Ezek persze nem bányegyesen születtek, legfeljebb a szöveg egy-egy sorát változtatták meg. Így pl. igen kedves, de egyben szomorú az alábbi:

Szabonyt szögezz, roham csak előre,
Rá se gondolj a régi szeretődre!

Házunk előtt száz-on muzsikálnak
Engem pedig vizznek ketekának.

Változatok:

Házunk előtt kilenc cigány húzza
Engem pedig vizznek a Dohardóra.

A második világháború is sok áldozatot követelt Bányegyesektől is, de közvetlenül is érintette a falut. A szovjet hadsereg 1944. október 6-án vonult be, illetve keresztül Bányegyesen. Feszített harc nem volt. A lakosság közül azonban ijedtekben sokan elmenekültek, Csenedapica irányában, ezek azonban hamarosan visszatértek otthonukba.

A második világháborúban az alábbi bányegyesek voltak

az áldozatok:

Andó Aladár
Árnyéka Mihály
Balassa András
Bálint István
Boros János
Bozser István
Csabai Ferenc
Csanácz János
Dancsa Gábor
Engelhardt Sándor
Faragó Mihály
Farkas Aurél
Farkas Antal
Fajó János
Földi János

Fabian Pál
Földes Béla
Gulyás Ferenc
Gulyás Pál
Hegedűs Béla
Jäger Ádám
Kincses Lajos
Kiss István
Kovács Béla
Kovács József
Ladavér István
Lantos András
Lantos István
Liszli János
Kostyálik András
Macsai György

Makai Mihály
Mészáros János
Metyi Gábor
Málik István
Nagy András
Ozavár Béla
Papp József
Punyai János
Punyai Mihály
Pintér György

Székely András
Szabó Mihály
Szeles István
Telek Béla /Zsótér /
Cs. Tóth István
B. Tóth Kálmán
Vaszkó Károly
Varga József
Vecsernyés András
Zsáros Mihály ifj.

összesen 31-en. Az első világháború adataival szembeállítva jóval
kevesebb a második világháborús veszteség. Míg az első világháborúban
88 fővel volt több az áldozat, mint a másodikban.

Ebbszint a számban mindegyik feltüntetve
az 1944-ben elhurcolt zsidók, akiket a deportálás, szállítás előtt a
Handel-féle pusztán gyűjtötték össze.

1945-1960

Ybrósmarty a legnagyobb lírikusunk a Szózat című versében arra tanít, hogy a hasznuk rendhatalan hűséggel tartozunk, hogy a földet a dolgozó nép hűsége tette hazájává. Kos Bárányosra vonatkoztatva Pusztabárhelyest urysá-csak a bányászati dolgozó nép munkásságát, a földre csorgó verejtéke tette szűkebb hazájává, úgy hogy száz év alatt a fejlődés olyan fokát érte el, ami kévsé százéves településként méltán kiemelkedhet.

A második világháború szekeré valóságban is végig dühögött a falun. Szerencsére pusztulást nem hagyott maga után.

1945 évi elején a Debrecenben székelő ideiglenes kormány rendelete alapján megkezdődik a nagybirtokok szétosztása a parasztság részére. Megalakul a Földigénylő és Földosztó Bizottság. Tagjai: Zay Anzsi, Csinosik Andras, Bartas János, Godó Kálmán stb.

Szerepét szerint természetesen a nagyobb birtokok, ami 2400 holdat tesz ki, majd az osztályidegekben Ferenci szántófelajdonos, Polik keréskész, Farkas Ferenc kisebb birtokai kerülnek kiosztásra. A földterület kiosztása a családtagok számára igazodik mégpedig családtagokként két hold kerül az agrarproletar családok birtokába. Azok részére akik az osztás állásával nagyobb területhez jutottak a község határáraik távolabbi részére mentek ki a földet. A földosztás során folyt le, zavarkeltés nem állt meg.

A földosztással kapcsolatban nem kevesebb volt a kifogás a földosztással kapcsolatban. Az indoklás igen soknyarban meglehetősen, de a földet szerető új tulajdonosok mit is nem követ, hogy megjelölés tudott földjén meginduljon a tavaszi munka, mellesleg gyümölcsöt most már az évszei ahhoz verejtéke eddig is hullott a földre a régen.

A megmaradt kevés szántó területet egyazon módon foglalkoztatásba az október, kocsiba is így megindul a termelésünk. Vanak akik elhagyják az oszt, mivel földjük egy részét talajszék.

A nagy szer tehát eldőlt, az ezeréves föld valóra vált a föld a jogos tulajdonosoké lett.

1949-ben az agráriusok között többek között egyesülnek, hogy földjeiket községben, szövetkezetbe töltsék át, vagyis keresik a jobb megvalósítási lehetőséget. Mondják sokan, hogy a szövetkezetek nem csak az a jobb, az emberiség életre való törekvés az a teljesén így is van. Ennek szellemében gondolkodva egyáltalán 1949-ben Dózsá révén az első termelési szövetkezet a Farkas Ferenc-féle tanya központtal, több mint 200 kat. hold területtel.

A szövetkezet megszervezésének kezdeményezője Pulyi István. Tagjai kiaparatások, pár közép-pártos, s többek között agrarproletar.

és újonnan alakult Tsz, a falu gazdasága nem volt olyan hatással, mint azt várni lehetett volna. Ennek dacára a Dózsa Tsz tagjainak száma, ha lassan is, de szaporodik, a földterületet pedig a tagok számauk arányában az állami tartalékokból egészítik ki.

1955-ben alakul a második Tsz - Baka. 1957-ben a harmadik Viharsarok néven. 1959 Szék a Viharsarok egyesül a Háké-vel.

1960-ban-mégpedig januárban, tehát a falu 100 éves fennállásának évében, a centenárius évében lesz Magyarbárhágyos Tsz-socialista - község. A centenárius évében három Tsz van Dózsa, Baka és Huny adi.

Új platform kezdődik a falu 100 éves múltja tekintő életében. Közbizalmi, szocialista élet, mely átformálja az emberek gondolkodás módját humanistává kell, hogy tegye azokat is, akik eddig akár tudatosan akár tudatlanul egoisták voltak.

A gazdasági szocializálás alapfeltétele a dolgozók hita a jövőben való elszakodása, a munkakereslet megtartása mellett a fejlesztés. Nem elég csak a földdel belpve Tsz tagokká lenni - ez volt a köznyelv részében szívet, lelkét is be kell vinni, vagyis a munkát szívvel-lellyel végzni. Ez a nehézebb.

Ha elődeink tapasztalataival megszerették a drága földet akkor az új platform megtartására is büszkék lesznek az utódok mint mi, a mai nemzedék büszkék vagyunk telelőse elődeinkre, szorgalmuk eredményeire.

1949-ben, ahogy a második világháború szede elhült a falu felett, nemcsak a gazdasági, hanem a politikai élet is megindul. Pártok alakulnak:

1. Parasztpárt: Előke Erdélyi Péter
2. Kisgazdák partja: Előke Zoltán József
3. Kommunista párt: Előke Rózi Bertalan id.
4. Szocializákrata párt: Előke Keller Gyula

Első években legerősebb a Kisgazda párt. Erős az ellenét, erős a harc a pártok között. A Parasztpárt tagjai főleg agrárproletárok nevezetesen a Kommunista párt kisiparosokból és olyanokból rekrutálódnak akiknek volt feltételezőjük mint pl. a nyilaknak. A Kisgazdapárt a kis és nagyparaszatok sorából került ki. Legvégsősebb összetételű talán a Szocializákrata párt volt.

1947-ig tartó pártállapotok után a két munkaspárt / Kommunista és Szoc. dem. / egymásra talál, megértik egymást, egyesülnek. Az 1949-es választásokon a győzelem már az egyesült munkospárttá.

Kisipari Termelőszövetkezet

A lakosság szükségleteinek jobb kielégítése tette lehetővé a kisiparosok szervezését. Megalakul a Kisipari Termelőszövetkezet. KTSZ.

Az első KTSZ 1952-ben alakult 9 taggal

Kezdeményesői: Tócsy István asszisztens, Garai György lakatos, és Szabó József cipész. 1960-ban a tagok száma 31 fő három iparággal, cipész, vas, lakatos, faipar, asszisztens.

Még 1938-ban I. István / Szent István / megalapított halászműhelynek 900 éves évfordulóján a községében - mai tanyaszék - és a Kocsath utcán közötti rövid szakaszon körülfák lettek ültetve. Ezek a fák ma is terebélyesnek és emlékeztetnek a millénium alkalmával ültetett fákra, melyek annak idején ugyanolyan kedvesen bologattak és hus árnyékot tartottak az alattuk állóakra. A faokról mellett 1954-ben létesítettek Kőszék tere néven egy kedves kertet. Nem tudom kik voltak a kezdeményesők, a kert formájának tervezői, de megérdeklődök, hogy azokat a falu történetjében megemlékezzék.

A Kertkert elnevezésű helység, amely ugyancsak a forma egyik részét foglalja el, nem szerencsésen lett megvalósítva. Ott ugyanis iskola állna ami esztétikailag is szerencsésebb megoldás lenne. Bizonyára gondoltak erre a barhegyesiek is.

Nagy jelentőségű eseményt tartottunk 1949-ben amikor a községben kiállt a fény, a villanyfény. A mai nemszék fiataljai ezt tornászestnek tartják, de mi az idősebbek munkásságát látjuk. Még a II. szd. első felében a petróleum lámpák elég helyi fénye mellett tanultunk, olvassunk sőt az első világháború éveiben /1914-1918 / is utána is amikor az kaptunk petróleumot németek mellett raktottuk a szénlángot. A villanyfény 1949 november 7-én áradt szét Magyarbányaszékben.

Jó ideje volt a község régebbi és újabb vezetőire azt tény, hogy már a XIX. sz. végén és a XX. szd. elején az utcák arany olialma téglából járdát járdát készítették. Ezek az egyszerű tégla járdák jó szolgálatot tettek és tesznek ma is. Az első világháború követő időkben az több utca kapott cementlapokból készült járdát, de ezek már az utcák napos felére kerültek.

Ma 1960-ban több km hosszúságban készültek és készülnek járdák olyan utakon, ahol eddig legjobb esetben az árnyas oldalon lehetett a már több mint ötven évvel ezelőtt lerakott tégla járdákon járni a marasztaló sárban.

Ugyancsak a régi Kőszék Boldogságnéven ismert út - ma Szt Anna út - a centenárius évében lett kiköveve. Most már a kocsik közlekedését nem akadályozza a sokszor tengelyig érő kátyus sár.

A millénium évében készült községében most 1960 évben át lett alakítva. A főbejárat nek az udvarról mint régen, hanem az utcáról nyílik.

Megindult a centenárius évében szociális otthon szervezése, létesítése. Az otthon a Székelyi-főle tanyán kap elhelyezést. Jó szolgálat vesznek fel

Egy másik jelszó tömegteljes létesítmény a gyógypedagógiai iskola a volt Ferenczi Tele hákban- az épület régebben mint vendéglátó ismeretes. Az iskola megnyitása ebben az évben mégpedig szeptemberben lesz. A gyógypedagógiai iskola tanulói a megye területéről jelentkezőkből regisztráltak akiknek száma 60 fő.

Ma már iskoláról van szó, akkor nem lesz érdektelen az alábbi összehasonlító felsorolás.

A település évében 1950-ban egy tanító, egy tanterem 1896-ban a millennium évében 4 tanító, 4 tanterem, 1960-ban 23 tanító, tanár /nevelő/ 4 osztály.

A tanteremek száma 14, tanulóosztályok száma 18.

A lakosság száma a település évében 1960-ban 912. A millennium évében 2209 és ma 1960. évben 3811. Érdekes az elgondolkodtató, hogy ebben az évben végrehajtott népszámlálás kevesebb személyt írt össze mint pl. az 1930-as.

1930= 4070 fő

1960= 3811 fő

A számkérdés oka a jelenlegi tanácselnök Lantos István szerint más helyekre való elköltözés /pl. Magyarországra/

Az 1959-60. tanévben az

óvodákfenntartók száma:

általános iskolai tanulók száma:

középszkolába járók száma:

egyetemre, főiskolára járók száma:

A sok létesítmény a centenárius évében a falu vezetőinek előrelátását, zűrkészítségét bizonyítja. Így van ez helyesen, csak így továbbra is viseljük szívünkben a község fejlődésének ügyét. Szociális munkások! Ahol sok a szó, ott kevés a tett."- Hűhogyesen ellenkezőleg értendő.

A műveltséget az iskolán kívül a mozi a kulturális rendezvények és a könyvtár szolgálja.

A másik részét az

1. rádió

2. televízió

3. napi újság

4. heti újság

5. folyóirat

elérhetőkkel

Magyarul, hogy még nincs művelődési otthon, ahol valóban ottanon éreznék magukat a tanulói, szórakozni vagyók. Remélhető, hogy a művelődési otthon építése nem távolabbi terv.

Egyre szebb és sziliconebb házak épülnek a községben, vagy a szőlők kapnak új formát.

Azaz, hogy a jobb élet kapui tárva-nyitva vannak gyorsabb létemben válaszul meg a nép eszelkedéskor, mely külsőleg éppen a hazaköz, lakásokon mutatkozik meg legjobban a ruháskodáson kívül.

Sajnálatmal állapítottuk meg, hogy 1949 óta kőszépkerteket nem emeltek. Ennek magyarázata az, hogy volt először olyan kőszépkert a község területén, amit csak át kellett alakítani ami a kitűzött céloknak eddig megfelelt.

A község határában mely előrendű családi föld, az csak ringó kalásztengert, nemcsak kapásnövényeket, hanem bold szárn látnak virágtermeletet. /Magart termelik /Micsoda illat, micsoda színpompás virág-szőnyeg a melegek kék ég alatt. Ez nagy jóvedelem. A virágkertészek egyszerű falusi emberek, olyanok akik nemhiába természeti emberek, de őrtanok is a természet nyelvére. Nem vallanak szegyet az előzők előtt sem, akik ezalatt 100 évvel kertész-községből települtek Pusztábanhegyesre. A kertész-község alatt dománykertészet értendő, aminek érdekessége, hogy az előző-termelet nem is látni vagy keveset a határan.

Teljesen igaz az az megállapítás, hogy a nyelv az ami leglassabb változásnak van kitéve. A telepések 100 éves tájzárásai ma is élnek, habár sok szó el is avult. A gyűjtés még ma is mindenek mondják sokan. A kislán az kislánom akik pár éve a nyarat szülőfalukban kőszépkertesen töltik melegekben újsgóltak, hogy a kutyát kőszépkertben " esiba tof szavakkal kergetik el a takarodj helyett. Nekem ez a kifejezés természetesen volt, de a gyerekek által érdekességet voltak észre a többi tájzárak mellett.

Gyermekem az is hallottak anyanyelvüktől, ha valamikor jégész szült le a felhőkből kőszépkertesen szőnyegét a bék ki az udvarra, vagy fejszét vették bele a földbe. / Hasonló is volt így./

Igen, az azt sokat láttam ma is egy gyermek a XX sz. első évtizedében. Magyarázat: A babonában való hit szerint a boszorkányok akik láthatatlanul megülnek a levegőben, tetszés szerint időzhetnek előjött, vagy eszt.

Mos, a fejsze a szerint sebet ejt a boszorkányokra, aki erre gyorsan elszegődött seprőkeresőjén a vele együtt a jégészvater is elaulik. Akkor talán en is elhítték.

Nemcsak a babonában való hit, hanem a hívallásos élet is csökken, főleg a fiatalok körében.

Az idősebbek azonban ma is hiszték.

Die transit gloria mundi.

Mára a másik felét, a temetőkeretet. Gondozott sírok, egyszerű és díszes emlékkövek. Olvasom a feliratokat: szülők, testvérek, rokonok, baratok ismerősök, ismeretlenek. Egyik másik emlékmű felirata szavarding nat a helyesirasi hiok miatt.

Máskor álltam ott, a hazitól távol elesett katonák üres sírjainak feliratait olvasom. Micsoda szép gondolat az emlékezés ilyen megjelölés-nélkül. Csak a katonák - Üres sír- készítése a régi görögök szokása volt. 1948-ban temetőben emeltek ilyen sírt a háborúban elesett és távol eltemetett katonák emlékére.

A község alapítói a telepések sírjaira gondoltak, amikor a latin mondatot lejegyezték. / Így nullik az a világ dicsősége./

Amikor a telepesek Puztábanhegyest megvásárolták, amikor új otthont kerestve kibérelték, majd Krükáron meg is vették a kincstártól a pusztaságot, a legelőt, akkor az új telepes Kézsgácnak címere is volt. Ennek a címernek rajzban és egyben való elkészítését a jelenlegi tanácselnök Józsa Lajos vállalta el, aki szívósan viseli a község mindenirányú fejlődését.

Ittunk 1860-ban település majd 1876-ban már 4 utcából kibontakozó falu kelet., most nézzük meg 1960-ban az egy re terjeszkedő falu terketét.

Címér 1859-60.

A falu terketét 1960-ban

Magyarbánszék történetéről a Magyar Országos Levéltár kiadta az első kiadást a Magyarbánszék történetéről. /Mint látszik több nem is volt/

"Horvatsky Anna" Cs. nád vörögyém története című munkája 2. kötetében a 26. lapos olvashatjuk:

"Bánszék / Magyarbánszék/ pusztán határban 1860-ban még egy másik község is keletkezett v. i. Magyarbánszék. Ekkor Tóthbánszék már régóta lakott hely. - Ezek vagyis Magyarbánszéknek magyarai lakossága az erdélyi Forray-Hagyfatos kertészközségtől jött ide s már 1860-ban külön beosztással állt, melynek felirata volt: Magyarbánszék község 1860. - Legrégibb előjáról kék előfordulnak: 1854 Kics József bíró, első jegyzője Kovács Pál. Lakosainak száma: 2549, kik magyarokat is. Ezeknek van külön imaházuk. 1881 óta plébánosuk: Köcsa József."

Magyarbánszék helynévtára című 1963-ban megjelent kötetben már külön kötetként szerepel Magyarbánszék /26. lap/ 1050 magyar nyelvű lakossal. Holnap közzé adtuk.

100 évvel ezelőtt az idő, hogy elment - hogy költői szavaival éljek - mennyi évek, tengeri szél hirtelen ért bennünket annyi idő alatt. De amit elődeink 100 évvel ezelőtt, úgy az is hiszem, hogy ma is, különösen a fiatalok közt, az első lépés az az, hogy a helyszínek nem kell új kezét keresni, csak tovább kell építeni a 100 évvel ezelőtti megtalált ottant.

De az a föld, mely ez it, melynek peremén járunk, mely kegyelet előtt fejelet el.

Bécsben a 2. s. Magyarbánszék is.

Mely ahol a föld is.

Magyarbánszék-Varnágy 1963. július havában.

Lantos Sándor
1960